

FRIEDRICH WEINREB

De Bijbel als Schepping

SKAN **D**ALON
NEDERLANDSE BIJELVERGENDE

Eerste druk 1963, Wassenaar
Herziene achtste druk 2009 (gebonden)
Negende druk 2020 (paperback)

De herziene achtste druk kwam tot stand in samenwerking met de
Professor F. Weinreb Stichting — Schiedam.

isbn 978-90-76564-31-9

Uitgeverij Skandalon
postbus 138
5260 AC Vught
e-mail: info@skandalon.nl
www.skandalon.nl

redactie: A. Lahuis
omslagontwerp en vormgeving: Circe

© 2009 Friedrich Weinreb Stiftung Zürich, Zwitserland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission in writing from the proprietor(s).

INHOUD

Voorwoord bij de achtste druk	9
Voorwoord bij de eerste druk	15
Noot van de redactie	20
Een inleiding en een verantwoording	21
DEEL I: HEELAL VAN HET WOORD	37
I Het tellen tot vier	39
II Het geheim van het woord	73
III In den beginne	92
IV Het wonder van de naam	116
V Het mannelijke en het vrouwelijke	137
VI De grenzen van deze wereld	159
VII De komende wereld valt buiten onze grenzen	177
VIII De tijdrekening van de Bijbel	228
DEEL II: HET UITDIJEN	275
I Het verhaal van de twee bomen	277
II Kaïns dood	331
III De zonen der goden	352
IV Het woord draagt het leven door de tijd	365
V Hoe de tijd wordt gemeten	389
VI Het oog en het oor van de knecht	399
VII De ondergang in veelheid	412

DEEL III: DE KROMMING	419
I Het staan tegenover de anderen	421
II Het ongelooflijke	431
III Het offer en het paradijs	438
IV De tweelingen	447
V Het blinde en het ziende	454
VI Het leven uit zich als list tegenover list	464
VII De omkering	474
VIII De kleuren van de tijd	480
IX Het verschijnen van het leven	491
X Deze wereld als middelpunt van het heelal	496
XI Het spel	499
DEEL IV: DE TERUGKEER	535
I De drempel voor de achtste	537
II Ontwikkelingsweeën	546
III De wetten van de terugkeer	561
IV Hoe de wereld wordt verlaten	577
V Het principe van de helft	582
VI Het overschrijden van de grens	598
VII Voorwaarde: het scheppen van orde	605
VIII De structuur van de mens	609
IX De cirkel en de scherven	627
X De methode van rekenen	647
XI Het geheim van de omkering der natuurwetten	655
XII De vierde dimensie	668
XIII Economische problemen	675
XIV Het zien in de toekomst	688
XV Aan het einde staan de reuzen	698
XVI Een realistisch en serieus slot	707

Nawoord	715
Noten en aantekeningen	721
Bibliografie	734
Bronvermelding van gebruikte overleveringen	738
Register van woorden	744
Register van namen	761
Register van Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen	768
Register van getallen	772
Register van Bijbelplaatsen	780

VOORWOORD BIJ DE ACHTSTE DRUK

Wat heeft de joodse mystiek ons vandaag nog te zeggen? Regelmatig horen en lezen we de laatste jaren over de toenemende veruiterlijking van mens en wereld om ons heen. We klagen over verloedering en achteruitgang op vrijwel alle vlakken van het maatschappelijk leven en alom neemt de roep toe om een terugkeer naar normen en waarden waarop we in het dagelijks leven als basis kunnen terugvallen. Maar dan stuiten we onmiddellijk op de vraag: Tot *welke* normen en waarden moeten wij ons wenden? Waaruit moeten die normen en waarden bestaan? Op dit punt horen we zo veel verschillende meningen, dat de discussie al gauw verstrikt raakt in een eindeloze verwarring; iedereen heeft hierover zijn eigen ideeën, omdat een vaste, richtinggevende grondslag ontbreekt.

De behoefte aan normen en waarden voor het dagelijks leven raakt aan veel dieperliggende vragen, waarover nauwelijks meer wordt nagedacht, laat staan dat we er een bevredigend antwoord op hebben: Wat is eigenlijk de grondslag van ons leven? Op welke basis staan wij? Wat zijn de belangrijkste uitgangspunten en welke richting moet ons leven eigenlijk op? Het zijn deze prangende vragen waarop, zo lijkt het althans, steeds minder mensen in de wereld van godsdienst, politiek, onderwijs en opvoeding een duidelijk en ondubbelzinnig antwoord durven formuleren.

In zijn werk *De Bijbel als Schepping* (1963) heeft Friedrich Weinreb (1910–1988) getracht op deze voor de moderne mens zeer wezenlijke vragen een eenduidig antwoord te geven. Hij laat zien dat de joodse traditie, in het bijzonder het denken van de joodse mystiek, mits goed begrepen, juist de moderne zoekende mens van vandaag onvoorstel-

baar veel waardevols te bieden heeft. Met zijn boek leidt Weinreb de moderne mens van nu, die leeft in een tijdperk waarin de natuurwetenschappen en de technische vooruitgang een haast ongekeerde vlucht hebben genomen, een wereld binnen die verbazend actueel blijkt te zijn, zodat de lezer al gauw ontdekt dat hetgeen de joodse mystici in het verre verleden over de diepere kern van het menselijk leven hebben gezegd, ook tegenwoordig nog een zinvol houvast kan bieden.

Het mystieke joodse denken ligt verankerd in het jodendom en in de Hebreeuwse Bijbel, het 'Oude Testament'. Weinreb laat zien dat de mystieke benadering van de Hebreeuwse Bijbel zoals die in de joodse traditie vervat ligt, in de eerste plaats universeel, diep en zinvol is. Wie zich in die benadering verdiept, zal vaak verbaasd tot de conclusie komen dat deze gevoed wordt vanuit één centrale bron, die ongelooflijk samenhangend blijkt te zijn en richting kan geven aan ieders individuele leven, zonder dat dit ook maar iets te maken heeft met fundamentalisme of dogmatisme.

De joodse traditie leert dat God op de berg Sinaï behalve de schriftelijke Tora ook een mondelinge Tora aan Mozes heeft gegeven. Deze laatste bevat een kennis die nodig is voor de uitleg en de toepassing van de schriftelijke Tora in het dagelijks leven en heeft uiteindelijk vorm gekregen in de rijke rabbijnse literatuur, waarin Talmud (het veelzijdig becommentariëren van de dagelijkse levenspraktijk) en Midrash (het creatief omgaan met de Bijbeltekst) een grote rol spelen.

Op grond van de uitgangspunten van het jodendom stelt Weinreb dat de Bijbel en de traditie van goddelijke oorsprong zijn en dat er in deze teksten een diep weten omtrent de zin van het leven bewaard is gebleven. Dit weten over de zin van het menselijke bestaan heeft hij het 'oude weten' genoemd, een inzicht dat velen vroeger van nature gehad moeten hebben. Naarmate echter de tijd vorderde, openden zich de ogen van de mens steeds verder voor de uiterlijke realiteit. Er vond, om met E.J. Dijksterhuis (1892–1965) te spreken, een *mechanisering van het wereldbeeld* plaats, waarin het mythische wereldbeeld van de mens geleidelijk overging in het beeld van een wereld die gedomineerd werd door natuurwetenschappen en techniek, en waarin God op zijn hoogst nog als 'ingenieur-in-ruste' werd gezien. Volgens Weinreb kleeft

er aan deze technische vooruitgang, niettegenstaande de indrukwekkende verworvenheden ervan, ook een schaduwzijde in de vorm van een toenemende vervlakking en veruiterlijking, waarbij een gevoel van het wezen en de samenhang van al het bestaande geleidelijk aan verloren is gegaan. Dit proces heeft in onze tijd ernstige vormen aangenomen. Maatschappelijke problemen als drugsgebruik, agressie, criminaliteit, ontworteling, depressie en een gevoel van zinloosheid duidt Weinreb als vormen van opstand tegen een eenzijdige en veruiterlijkte levenswijze.

Hier speelt de zojuist genoemde behoefte naar normen en waarden, de vraag naar een vaste grondslag voor ons leven, sterk op. Als de joodse traditie de moderne mens iets te zeggen heeft, zo stelt Weinreb, dan moet zij op deze levensvragen een antwoord geven. De Bijbel en de traditie kunnen hier volgens hem inderdaad vaste grond bieden. Daarmee bedoelt Weinreb niet vaste grond in de zin van gefixeerde geboden; voor hem is de Bijbel niet een receptenboek, niet een geheel aan regels die voorschrijven wat wel en niet mag, waarna alles met de wereld weer goed komt. Veeleer gaat het om een inzicht dat de grote structuren van dit leven, de hoofdlijn ervan, weer naar voren brengt.

Nu is het zo dat het oude weten, zoals dat in de joodse traditie is bewaard, niet op systematische wijze is geformuleerd. De wijze van uitdrukken in de oude bronnen is niet meer de onze; de teksten moeten in feite 'vertaald' worden naar het begripsvermogen van de moderne mens, die behoefte heeft aan systematiek. Hiertoe heeft Weinreb dit haast onafzienbare materiaal over Bijbel en traditie doorgenomen, doordacht en gesystematiseerd. Het is misschien wel Weinrebs grootste verdienste dat hij erin geslaagd is de taal van de oude joodse bronnen om te zetten in begrippen die de moderne mens kan vatten.

De mens van vandaag leeft in een onttoverde wereld; onze wereld is een nuchtere en zakelijke maatschappij, waarin weinig ruimte is overgebleven voor het wonder van het menselijk leven, voor het geheim dat de wereld in zich draagt en voor de ongeziene werkelijkheid die achter de concrete verschijnselen van het leven schuilgaat – een wereld zonder ziel. In *De Bijbel als Schepping* leidt Weinreb ons aan de hand van het Hebreeuws, de Bijbel en de joodse traditie een wereld binnen waar de mens weer contact kan krijgen met de innerlijke kant van het leven.

Dan worden vele begrippen en zaken weer geplaatst in hun oorspronkelijke samenhang; de relatie tussen de uiterlijke vorm en het wezen wordt weer hersteld.

De Bijbel als Schepping, het eerste grote werk van Friedrich Weinreb, is een standaardwerk gebleken, dat de basis vormt van alles wat hij daarna geschreven heeft. Weinreb behandelt hierin de belangrijkste grondbegrippen uit de rijke joodse traditieliteratuur, die tevens een sleutel zijn tot zijn verdere werk. In al Weinrebs boeken maakt de lezer als het ware hernieuwd kennis met het wezen van alledaagse dingen uit het leven, die daardoor intenser kunnen worden ervaren: geboorte, huwelijk, dood, nageslacht, planten, dieren, de maaltijd, gezondheid en ziekte, eenzaamheid, kunst, het begrip tijd enzovoort.

Voor de joodse traditie, en daarmee ook voor Weinreb, vormt de Bijbel een direct geschenk van God aan de mens. In dit wonderlijke boek ligt de structuur van de gehele schepping en de mens vervat. Hier vinden we dan ook de achtergrond van de titel van het boek dat voorligt: *De Bijbel als Schepping*. De hoofdgedachte is dat de Bijbel de gehele schepping bevat. Sterker nog: de Bijbel *is* de gehele schepping. Volgens de rabbijnse traditie keek God eerst in de Tora alvorens de wereld te scheppen. Zo is de Bijbel als het ware de blauwdruk van de schepping; het heelal is opgebouwd naar het patroon van de Bijbel.

Tegenover de Bijbel als afspiegeling van het heelal, als macrokosmos, staat de mens als microkosmos. In de mens, aldus Weinreb, komt de gehele schepping samen; alles in dit heelal bevindt zich ook in ons. Daarmee heeft de mens tevens de gehele Bijbel in zich. Alle verhalen, personen en gebeurtenissen in dit boek kunnen worden geduid als aspecten van ons innerlijk; iedere mens heeft volgens de mystieke traditie bijvoorbeeld Abraham en Mozes in zich, maar ook Saul of Amalek. En een verhaal als dat van de uittocht beschrijft ten diepste een proces van verlossing dat zich *in* de mens afspeelt. Voor wie zich op deze manier serieus in de Bijbel verdiept, gaat er een wereld open als voor een ontdekkingsreiziger: er ontvouwt zich een allesomvattende eenheid van mens en kosmos.

Een belangrijk onderdeel van Weinrebs gedachtewereld en van het joodse mystieke denken is het Hebreeuws als taal, of beter gezegd: het

Hebreeuws als Heilige Taal. Joodse mystici zijn ervan overtuigd dat het Hebreeuws de taal van God is, die zijn oorsprong heeft ‘aan de overzijde’. Uit het feit dat God de schepping tot aanzijn roept, juist door te spreken (*En God sprak: ‘Er zij licht!’ en er was licht*, Gen. 1:3), leidt de joodse mystiek af dat de Hebreeuwse taal de grondslag vormt van alles wat bestaat. Alle dingen in de wereld hebben hun eigen naam in het Hebreeuws. Een hoofdgedachte in Weinrebs werk is dat wij, ook in onze tijd, het wezen van de dingen weer kunnen terugvinden door de Hebreeuwse woorden voor al die dingen te bestuderen.

Zo staat Weinreb stevig in de joodse traditie; hij gaat rotsvast uit van de overtuiging dat de Bijbel van goddelijke oorsprong is, geschreven in de taal van God. Hij staat, met andere woorden, open voor ‘de andere kant’. Maar tegelijkertijd ziet de lezer van dit werk ook dat Weinreb steeds met beide benen op de grond blijft staan; hij is geen zwever, maar blijft zijn kritische verstand gebruiken. Juist daarom is de taal die Weinreb spreekt zo geschikt voor de moderne mens, die helder van verstand is geworden en uitstekend abstract kan denken.

Weinreb sluit zich niet af voor de moderne wereld; hij ontkent niet de verworvenheden van de wetenschap en nodigt zijn lezers steeds weer uit de inhoud van zijn werk kritisch te overdenken, opdat eenieder het op eigen wijze in zijn of haar persoonlijke leven kan inpassen. Meer dan eens betreft hij in zijn beschouwingen de onmetelijke rijkdom aan inzichten die uit de verschillende wetenschappen zijn voortgekomen, alsmede de onschatbare diensten die natuurwetenschap en techniek aan het menselijk leven hebben bijgedragen. Wel waarschuwt hij voor de in zijn ogen eenzijdige visies die door de wetenschap geponeerd worden. Visies die het gevolg zijn van de veronderstelling dat er slechts één werkelijkheid bestaat: de logische, zichtbare en bewijsbare. Maar even goed wijst hij erop dat de mens ook in geloofszaken eenzijdig kan zijn, wanneer men zich terugtrekt op verstarde dogma’s en de wetenschap en het logische denken negeert. Eenzijdige geloofsbeleving kan gemakkelijk uitmonden in raaskallen, omdat het kritische verstand is uitgeschakeld. Steevast gaat Weinreb uit van twee werkelijkheden, die beide een rol spelen in ons leven. Geloof en overgave zijn even belangrijk als kennis en denken.

Het ‘mysterie’ van het leven heeft bij Weinreb niets van doen met geheimzinnigheid of zweverigheid. Het is een ander soort weten, waarbij niet alleen het verstand, doch de gehele mens betrokken moet zijn. Het menselijk verstand is met betrekking tot het naderen van het mysterie één van de instrumenten waarmee de mens de werkelijkheid nog dieper kan ervaren en des te bewuster alles kan ondervinden. Volgens Weinreb is naast een overtuigde wil, interesse en liefde voor de Bijbel ook de bereidheid vereist verstandelijk moeite te doen om kennis te verwerven. Voor wie accepteert en gelooft dat de Bijbel een blauwdruk is van de gehele schepping en gewapend is met de nodige voorkennis, kan zich een onpeilbaar diepe wereld openen vol wonderen. De Bijbel op deze wijze benaderd, met verstand en geloof, openbaart de zin van ons leven en de zin van onze wereld.

Het kan niet anders of Weinrebs mystieke werk zal de eerlijke, naar waarheid zoekende moderne mens aanspreken, omdat het enerzijds het goddelijke in ons leven wil toelaten, maar anderzijds tevens – zoals hij het zelf in dit boek formuleert (blz. 24) – voldoet aan ‘het gerechtvaardigde verlangen van intellectuele aanvaardbaarheid’.

Tot spijt van veel geïnteresseerden is *De Bijbel als Schepping* lange tijd uitverkocht geweest. Uit de diverse cursussen, leesgroepen en lezingen die in heel Nederland en daarbuiten worden georganiseerd, blijkt dat de belangstelling voor het werk van Weinreb springlevend is gebleven. De laatste tijd lijkt er zelfs sprake te zijn van een heuse opleving. Daarom is het verheugend dat Uitgeverij Skandalon heeft willen besluiten dit standaardwerk van Friedrich Weinreb opnieuw uit te geven, waarmee het alweer zijn achtste druk beleeft.

Hierbij zij de lezer een boeiende ontdekkingstocht toegewenst naar het herontdekken van normen en waarden in het eigen leven en naar de zin van het bestaan.

EEN INLEIDING EN EEN VERANTWOORDING

Waarom dit boek werd geschreven

Dit boek vereist zeer beslist enige woorden vooraf. Het is namelijk een wat ongewoon boek. Het behandelt problemen van het leven, van de wereld en van de Bijbel op een tot heden in publicaties nog niet gekende weg. Men zal vergeefs, in welke taal dan ook, naar geschriften zoeken die deze zaken op deze wijze medegedeeld bevatten. Dit boek zal daarom voor de geïnteresseerde en begrijpende lezer een sensatie betekenen. De schrijver is zich dit bewust, doch hij heeft om weloverwogen hierna te noemen redenen niettemin gemeend deze tot nog toe niet gepubliceerde en voor een belangrijk deel zelfs vergeten kennis tot aan een bepaalde afgebakende grens mede te kunnen delen.

Het in dit boek weergegeven weten is oeroud; het is dus geenszins een ontdekking van de schrijver. Het is echter in de laatste eeuwen, ten dele zelfs in de laatste duizenden jaren, ook in die kringen praktisch verloren gegaan waar kennis ervan van onafzienbare betekenis had kunnen zijn. Met het verlies van dit weten zijn vele zekerheden omtrent de zin van het leven op drift geraakt ofwel geheel verdwenen.

Toch is het materiaal dat grondlegend is voor dit weten gedurende de eeuwen behouden gebleven. Niet in de vorm van rollen, verborgen in grotten of op oude scherven en perkamenten, teruggevonden bij archeologische expedities. De wijze waarop het behouden bleef is veel verrassender en indrukwekkender: het was gedurende al die tijd onder ons, de laatste eeuwen zelfs vele malen gedrukt in talrijke boeken. Het is alleen sedert lang niet meer als zodanig herkend, men las over de quintessens heen, men zag het eenvoudig niet; en dat alles in de eerste plaats omdat men de sleutel ertoe had verloren. Zelden komt sterker dan hier naar

voren hoe de goden die meenden de wereld te kunnen leiden 'ogen hadden doch niet konden zien'.

Is de sleutel eenmaal teruggevonden dan zal men, zoals bij lezing van dit boek blijkt, ervaren dat het hervinden van dit weten uit het overvloedige aanwezige materiaal een eenvoudige en tegelijkertijd ongemeen boeiende, door een mens in zijn leven te volbrengen zaak is. Men zal zien dat het hervinden niet afhankelijk is van eindeloze gecompliceerde onderzoekingen waarbij spitsvondigheid, abnormale scherpzinnigheid of een fotografisch geheugen een beslissende rol spelen, dat evenmin het opschroeven tot een speciale geestelijke gesteldheid of het toepassen van praktijken uit het gebied van de mystiek vereist zijn. Het is niet anders dan een simpele menselijke aangelegenheid waarvoor normaal gezond verstand voldoende is naast een goede wil en een op het wezenlijke gerichte levensinstelling.

Men zal zich nu wel gaan afvragen wat dan toch dat geheimzinnige en niettemin zo vaak gedrukte materiaal is en hoe het mogelijk was dat de sleutel tot het verstaan van zulke belangrijke dingen verloren ging.

Het materiaal wordt gevonden in het enorme complex dat bekend staat als de overlevering uit de joodse oudheid. Een juiste, serieuze, intellectueel verantwoorde benadering van deze overlevering blijkt tot verrassende resultaten te voeren, tot ongekende mogelijkheden. Men kan zonder overdrijving zeggen dat een nieuw heelal zich dan opent.

Dit oude weten baseert zich, zoals ieder weten in iedere tijd zich dit althans tot doel stelt, op een kennis omtrent de zin van het leven. Daar waar de bestudering van dit oude weten het gebied nadert waar het gaat om het doordringen tot de diepste oorzaken betreffende het wezen van deze wereld, van leven en dood, gaat zij over van het karakter dat gekenmerkt wordt door algemene formuleringen, voortvloeiend uit mechanische, materiële, uiterlijke samenhangen, naar dat waar de eenmalige persoonlijkheid van de met dit weten geconfronteerde mens, zijn levenswijze, zijn gedachten en verlangens, bepalend worden voor zijn begrips- en bevattingsvermogen. De benadering van het wezenlijke in de wereld staat in verband met het wezenlijke van de mens

en heeft daardoor een zeer persoonlijk karakter. Ieder mens geeft aan de wereld op weer andere wijze uitdrukking.

Het was dan ook een oude gewoonte dat deze dieper en verder gaande weg van benadering slechts van leraar op leerling werd overgedragen, rekening houdend met de instelling en de geaardheid van de leerling om de strekking van het grootse van de diepste zin van het leven op de juiste wijze te vatten. Het vereiste wijsheid en ingetogenheid van de leraar om de leerling, gezien diens persoonlijkheid, dat te geven wat onder die omstandigheden het maximum vormde. De andere kant immers van de kennis van de diepste oorzaken en krachten houdt de mogelijkheid in tot een onmetelijke, niet te breidelen materiële macht. De kans van misbruik van deze macht ten bate van onwezenlijke, beperkte doeleinden deed de leraar de diepte van de inwijding van de leerling vaak limiteren. De moderne mens, die reeds heel even heeft geproefd aan de consequenties van het doordringen in enkele geheimen van de materie, zich o.a. uitende in begrippen als kernenergie, moderne psychologie en biologie, zal deze instelling ten opzichte van het inwijden van leerlingen niet meer als vreemd, bekrompen of onjuist aanvoelen.

Ten gevolge van de ernstige vervlakking van de inzichten en de levenswijze van de mensheid, door de reeds gedurende eeuwen voortschrijdende veruiterlijking, kon de kennis van het wezen der dingen niet meer of slechts zeer gedeeltelijk worden overgedragen. Men raakte de weg voor de juiste, systematische, alles omvattende benadering kwijt. Men wist niet meer dat de persoonlijkheid voor de diepte van de kennis bepalend was en men noemde dat wat men door uitholling van de persoonlijkheid niet meer vatten kon 'het geheim'. Zo ontstond er een foutieve waardering, een misvatting van de betekenis van het geheim. Dit bracht mee een spelen met geheimzinnigheid, met ongemotiveerde geheimdoenerij, een gescherm met vreemde, onbegrepen uitdrukkingen. Het steeds groter wordende gebied van het niet-weten van het wezenlijke werd voedingsbodem voor het ontstaan van vreemde, voor het menselijke angstwekkende reacties, aanduidende dat de mens intuïtief beseftte dat hij hier wél weten kon doch dat hij niet meer wist hoe. Het werd het gebied waarin het niet-weten van wat men wel

degelijk weten kon, van het geheim een bespotting maakte, waarin met diepe menselijke gevoelens ontucht werd bedreven.

De weergave van wat als kennis van de zin van de wereld in de oudheid zou hebben gegolden werd daardoor vaag, verward, onsamenvhangend, om maar niet te spreken van de vele volkomen onjuiste, de betekenis van dit weten miskennende benaderingen. Alles bijeengenomen ontstond er een onbevredigend beeld, daarom terecht onacceptabel voor degene die serieus de zin van het bestaan wilde weten en die daarnaar wilde leven.

Ook de leraren wisten meestal niet meer hoe met het door hen gelezen en bestudeerde materiaal het wezen der dingen te benaderen. Tallozen onder hen beseffen niet eens meer dat er een weten omtrent het wezen der dingen bestaat; zij menen dat de Bijbel en de overlevering slechts uit de oudheid stammende mededelingen zijn over de geschiedenis en de levensgewoonten van een groep mensen, vermengd met mythen en sagen, verlucht met al dan niet aanvaardbare opvattingen over recht, moraal, hygiëne of ethiek.

Gezien het steeds verdergaande verlies door de mensheid van het weten omtrent het hoe en waarom van dit leven, het daardoor stuurloos worden en het zich in wezen onbevredigd en ongelukkig voelen, meende ik dat zulk een tijd het rechtvaardigde te wijzen op het bestaan van dit reservoir van onmogelijk geachte kennis, van een wijsheid van een geheel andere orde. Deze kennis biedt vaste maatstaven, zij kent geen vaagheden en speculaties. Zij geeft zekerheden voor het leven, zij geeft inzicht in de zin van het bestaan en zij is logisch, systematisch, alles omvattend. Daardoor voldoet zij ook aan het gerechtvaardigde verlangen van intellectuele aanvaardbaarheid. Zij zal ongetwijfeld de eerlijke, naar waarheid zoekende moderne mens aanspreken.

Tegelijkertijd brengt zij vaste menselijke normen in de plaats van een koud, de mens als levende persoonlijkheid neerdrukkend wereldbeeld van een mechanische oneindigheid in tijd en in ruimte, van een relativering van de menselijke maatstaven. Bovendien zal zij een voortzetting blijken te zijn van de verloren oude weg van de religieuze mens, van de weg waarvan de moderne mens, ondanks alle zijn denken beheersende progressiviteits-complexen, toch het intuïtieve weten

heeft dat hij bestaan heeft en waarvan hij een stille onuitgesproken hoop bezit dat hij hem eens weer zal hervinden. Het is de weg die de mens verloor door de zich opdringende vervlakking, vaagheid, schijnheiligheid en die hij door het construeren van velerlei theorieën op gebieden als filosofie, metafysica, theologie, ethiek en historie vergeefs tracht terug te vinden, door dit hopeloze vergeefse steeds moedelozer en sceptischer wordend. Het is ook de weg die hij door het experimenteren met of het forceren van allerlei stelsels op politiek of maatschappelijk gebied vruchteloos hoopt te herwinnen, pogingen die daarom alleen maar kunnen uitlopen op dodelijk pessimisme, cynisme en opportunisme. Wat bereikt werd was dat het doel, het hervinden van het wezen der dingen, moest plaats maken voor een meedogenloos, hard, natuurwetenschappelijk wereldbeeld, met statistische, op de wet van de grote getallen gebaseerde normen, in plaats van de gezochte alles omvattende en alles doordringende menselijke.

Behoeftte aan verdoving en verstrooiing, aan spel — dat immers, in welke hoedanigheid het zich ook voordoet, neerkomt op het buiten sluiten van de realiteit, op het creëren van een schijnwereld —, zijn de uiterlijke tekenen van dit opgeven van de hoop op het terugvinden van de weg van de religieuze mens. Ook het zich vastklampen door zo velen aan iedere vreemdsoortige, het ware menselijke omnevelende 'geestelijke' stroming, als zij slechts de indruk wekt of ook alleen maar pretendeert totaal te zijn of afkomstig te zijn van andere sferen, van gebieden die iets te maken hebben met het geven van geloof en vertrouwen, van werelden buiten de zintuiglijk waarneembare, zijn aanwijzingen van menselijke behoeften en van menselijk zoeken; vooral echter ook van angstige menselijke eenzaamheid en van diep menselijk leed.

Deze tijd van tragisch pessimisme vraagt om herstel van zekerheden waaromheen het weer zin heeft een nieuw leven en een andere wereld op te bouwen. Om die reden meende ik dat het niet alleen gerechtvaardigd, doch dat het zelfs noodzakelijk was een tip van de sluier op te lichten en daarmee te wijzen op het bestaan van deze ongekende wereld, sedert het begin van de mensheid de zekerheden voor het leven bevattende.

Meer dan dat kan ik in een boek dat het eerste en enige is dat op dit gebied überhaupt verschijnt, dat gezien het volkomen nieuwe en onbekende van het onderwerp niet anders dan een voorzichtig algemeen inleidend karakter kan dragen, niet doen. Het bevat bij lange na nog geen honderdste deel van hetgeen ik met behulp van het in mijn bezit zijnde uitgewerkte materiaal zou kunnen schrijven. Doch reeds deze korte en vluchtige blik in die zich daar openende wereld is zo fascinerend, opent dusdanige perspectieven, dat men zich steeds opnieuw vraagt hoe het mogelijk is dat dit alles inderdaad bestaat en hoe het bestaan kon zo dicht bij ons zonder dat men er zelfs ook maar een vermoeden van had. Men zal zich ook afvragen wat de oorzaak was van het verschijnsel dat men 'ogen had en niet kon zien'.

Het openbare geheim

Is dit doen van mededelingen omtrent zaken het wezen der dingen rakende nu niet in strijd met het hiervoor besproken door alle eeuwen heen gehandhaafde gebruik deze problemen slechts te benaderen van leraar tot leerling en dan ook nog slechts indien en voorzover de leerling door zijn levensinstelling en levenspraktijk het vertrouwen wekt dat deze kennis bij hem niet in verkeerde richting zal gaan groeien? Dat ik zelf deze vraag stel laat zien dat ik dit probleem heb overwogen. Aan de ene kant een wereld die geestelijk, van menselijk standpunt, aan de rand van de ondergang leeft, die door het niet meer weten van het waarom en hoe der dingen verloren gaat in het zoeken van allerlei geraffineerde doch vooral om de wanhoop te verdrijven afdoende middelen van verdoving, van roes-opwekking, een wereld die leeft in hardheid, opportunisme, cynisme, egoïsme en die daardoor ook materieel op een catastrofe dreigt uit te lopen. Aan de andere kant het weten en de ervaring dat het diepste van het wezen der dingen verborgen moet blijven zoals de ziel in het lichaam, het zaad in de vrucht, de kern in het atoom. Dat dit diepste slechts kan worden overgedragen in stilte aan degene die toont dat hij het kan opnemen, wiens levensinstelling erbij past. Slechts hij zal begrijpen dat men het wezenlijke op andere wijze benadert dan door het willen zichtbaar maken van de ziel, het lospeuteren van het zaad of het vrijmaken van de atoomkern.

Hij zal weten dat dit in de sfeer van het algemene mechanische, van het statistisch meetbare brengen van het wezenlijke, dodelijk is voor hem en dat het ook anderen te gronde kan richten. Alleen door het voor de zintuiglijke waarneming verborgen blijvende wezenlijke, door de bescherming ervan door de wel waarneembare materiële omhulling waarmee het in zijn tegenstelling een eenheid vormt, is het bestaan in deze wereld mogelijk.

Tegenover elkaar staan dus enerzijds de in een roes naar de afgrond tuimelende wereld, pathologisch verzot op het zichtbaar, zintuiglijk waarneembaar willen maken van het wezen der dingen, van de kern van het bestaan, van dat wat juist levengevende zin heeft zolang het gehandhaafd blijft in zijn zich aan de zintuiglijke waarneming onttrekende staat, en anderzijds het aanwezig zijn van een weten van dezelfde hoedanigheden als dit wezenlijke, dat op dezelfde wijze omhullende bescherming verlangt om niet vernietigd te worden en om niet vernietigend te werken. De spanning van deze twee uitersten wordt nog vergroot door de wetenschap dat slechts het teruggeven van de kennis van het wezenlijke de zekerheden kan doen hervinden die het leven weer tot een menselijke vreugde kunnen maken en aan de wereld een menselijke grondslag kunnen geven. Slechts het geven van dit diepste en heiligste aan de wereld zou het onheil afwendbaar kunnen maken.

De oplossing van dit dilemma van tegenover elkaar staande uitersten ligt in het beginsel dat een van de voornaamste bestemmingen van de mens het vertellen van de wonderen van de wereld is, van de onvermoede diepten van de structuur van het leven. Dit principe vindt in de Bijbel o.a. uitdrukking in het 'vertelt onder de volken zijn heerlijkheid, onder alle natiën zijn wonderen' (Psalm 96:3), of in het 'looft den HERE,..., maakt onder de volken zijn daden bekend,..., gewaagt van al zijn wonderen' (Psalm 105:1-2). Het mededelen van deze 'wonderen' is een ernstige zaak, het moet daarom zoals ieder doceren — en het doceren is in wezen toch eigenlijk niets anders dan het vertellen van wonderen —, ook een eerlijke, naar waarheid strevende zaak zijn. Het is vooral niet iets dat met hoogdravende frasen, de feiten verdoezelend met halfheden en vaagheden, aan goedgelovigen mag worden geschonken. Het wonder moet niet de omnevelde, doch juist de klaar

wakkere mens ontroeren. Deze mens zal dan in vreugdevolle verbaazing de weg naar het wezen der dingen en naar de zin van het bestaan wel vinden. Het zal dan ook zijn persoonlijke weg zijn en het zal van hem afhangen wat hij op die weg ontmoet en wat bij hem zal blijven. Hij kan dan zeggen dat hij het wonder heeft gezien en is blijven leven.

In dit boek wordt nu van dit 'wonder' verteld. Het geeft een nog ongekennde blik op het wonder van de wereld zoals dit zich ontvouwt in de schepping die onder de naam *Bijbel* bekend is. Onder schepping versta ik in dit verband iets dat, zoals het geval is met het heelal of het leven, per definitie niet door mensen gemaakt kan zijn, doch dat als een overrompelend, onontkoombaar gegeven steeds tegenover de mens staat, waarop zijn bestaan is gegrondvest. In dit boek wordt de Bijbel dus niet als een geschiedenisverhaal, niet als een bron voor moraal, recht, theologie, ethiek, hygiëne of als wat dan ook waarvoor men de Bijbel steeds aanzag, voorgesteld, doch als een puur wonder, een als het heelal of het leven bewijsbaar, aantoonbaar wonder.

Aan het diepste wezen der dingen, aan de kennis van het te materialiseren wezenlijke, wordt niet geraakt, kan, door de afhankelijkheid van de persoonlijkheid van degene die het benadert, in zulk een boek niet eens worden geraakt zonder een gevaarlijke verwarring te stichten.

Er blijft daarom een met nauwlettendheid bepaald breed niemandsland bestaan tussen de verstgaande mededeling in dit boek en het gebied van het diepste wezen der dingen. Wel echter is met dezelfde nauwlettendheid erop toegezien dat de door zijn levensinstelling daartoe in staat zijnde lezer herhaaldelijk een blik kan werpen op dit gebied, dat hij verhevenheden kan betreden die hem het bestaan en de geaardheid ervan openbaren. Hij zal van hieruit in een andere wereld kunnen zien. Want aan de primaire bedoeling van dit boek, het scheppen van een mogelijkheid de weg terug te vinden naar de verloren gegane zekerheden, wilde ik in ieder geval met nadruk voldoen. In tijden van ernstig gevaar, tijdens vernietigende epidemieën, wordt volgens oud joods gebruik de Thora, die anders in het leerhuis moet blijven, door de straten van de met ondergang bedreigde stad gedragen opdat de plaag ophoude.

Naast deze op zichzelf reeds beslissende motieven, staat het feit dat, met name in de laatste eeuwen, over Bijbel en overlevering in onwe-

tendheid over de zin en betekenis ervan, zoveel op een dusdanige manier is geschreven dat een volkomen foute en misleidende algemene opinie erover is ontstaan. Oude bronnen, met compacte, alleen door ingewijden te begrijpen wijsheid, worden massaal gedrukt, vaak vertaald, door onwetenden geanalyseerd en uiteraard fout gecommuniqueerd en daardoor dwaas geïnterpreteerd. En dit alles blijft maar steeds onweersproken, daardoor de indruk wekkend dat deze interpretaties aanvaardbaar zouden zijn, dat wie zwijgt toestemt. Dit zwijgend toezien hoe een mensheid het voornaamste, dat wat haar een zin aan het leven vermag te geven, uit onbegrip afbreekt, is een houding die een angstaanjagende onverschilligheid voor het wezenlijke verraadt, die waarden als maatschappelijke status, nationale trots, wetenschappelijke en technische vooruitgang, laat prevaleren. Het wil heel vaak ook zeggen dat men niet eens meer anders weet, dat men genoeg heeft genomen met een partiële, met een schijnwereld. Ook om deze situatie niet onweersproken te laten is dit boek geschreven.

De kennis van het wezenlijke is niet een geheim waarvan de een zich kan meester maken om de ander het deel hebben eraan dan te misgunnen, om het voor de ander af te sluiten. Het geheim van deze kennis is er opdat iedereen het zoeken, het is er om de mens de vreugde van het vinden te schenken. Het wil juist gevonden worden omdat met het vinden de eenheid tussen wezen en verschijning, de eenheid tussen de tegenstellingen, ontstaat. Wie het wonder van de wereld, zoals de Bijbel dit openbaart, heeft ervaren, staat aan de drempel van het gebied van dit geheim.

Het weten van het wezen der dingen vormt een gesloten systeem dat het bewijs van zijn werkelijkheid in zich draagt, zoals dit bijvoorbeeld ook het geval is met het heelal. Zoals men alleen in bewondering kan beamen dat het heelal een imponerende schepping is, zo zal men bij lezing van dit boek kunnen zeggen dat de Bijbel een nog indrukwekkender schepping is. Indrukwekkender omdat hij niet alleen het wonder vertoont van een onvermoede mechanische samenhang zoals die ook in het heelal en in het leven bestaat, doch omdat hij tegelijkertijd met deze mechanische samenhang de zin ervan openbaart. De me-

chanische samenhang blijkt tevens de structuur van het gebeuren te bevatten, houdt ook de maatstaven in waarmede oordelen kunnen worden gevormd en handelingen kleur en betekenis krijgen als bepaalde krachten in de gang van de wereld. De mens herkrijgt daarmee de zekerheden omtrent de zin van het bestaan, zonder welke zijn leven troosteloos en onaanvaardbaar is, zonder welke hij eigenlijk niet leven kan.

Aan dit systeem valt, zoals men bij het lezen van dit boek zal zien, evenmin te wrikken als bijvoorbeeld aan het bestaan van de omloopbanen der planeten of aan het verschijnsel van de zwaartekracht. Het is gebouwd met even wonderbaarlijke samenhangen, zich uitstrekkende tot over de kleinste onderdelen en gaande tot de kern der dingen. Dit boek toont aan dat de Bijbel inderdaad een schepping is, dat hij meer nog dan het heelal en het leven alle kenmerken ervan draagt.

Daarom heeft dit boek ook niets uit te staan met de in tijd en variatie eindeloze discussies tussen theorieën of theologieën die in de Bijbel een in de oudheid ontstaan boek zien. Over een schepping valt niet te discussiëren; men kan haar zien of men kan haar negeren. Men kan echter geen beschouwingen openen over het feit of het aardse zonnejaar 365¼ dagen telt of niet. Men kan er ook niet voor of tegen zijn. Het aantal dagen van het zonnejaar vormt een zekerheid. Daarom kende het oude jodendom ook geen theorie of theologie over de Bijbel. Het bevatte slechts de levenspraktijk die vorm gaf in het leven aan de structuur die de Bijbel betreffende dit leven openbaarde.

Het naar voren komen van dit systeem zal de lezer ongetwijfeld grote verrassingen bereiden, het zal hem dieper raken dan de ontdekking van de structuur van het heelal, van de wetmatigheden in de natuur. Het is sensationeler omdat het niet vermoed was en toch in stilte eigenlijk toch weer werd verwacht.

Enige opmerkingen over de bronnen en over de vorm

Hoewel dit boek spreekt vanuit het weten van het oude jodendom is het zo opgezet en geschreven dat het door iedereen in deze tijd, tot welke overtuiging of kerkelijke gezindte hij ook behoort, zonder enig bezwaar zal kunnen worden gelezen. Men kan het, zoals men in het

algemeen ook zonder verdere overwegingen betreffende overtuiging of kerkelijke gezindte doet, op dezelfde wijze lezen als een boek dat de structuur van het heelal of van het leven openbaart. Men zal door de mededelingen bewogen kunnen worden, men zal een nieuw wonder waarnemen. En iedereen zal dan, afhankelijk van zijn persoonlijkheid, de weg zien die naar het wezenlijke leidt. Het is de weg die hem tot God zal voeren. Van alle richtingen, vanuit een grote kring, gaan er wegen naar het middelpunt. Iedereen zal vanuit zijn plaats, van de plaats ook van de gemeenschap waarin hij is opgegroeid of waartoe hij zich voelt aangetrokken, de weg naar het wezenlijke gaan. Daar in het doel vloeien alle wegen samen. De schrijver van dit boek voelde zich als jood alleen gerechtigd vanuit zijn weg te spreken, wetende echter dat het wonder dat hem als zo velen in vroeger tijden bewoog die weg te gaan, iedereen tot aanleiding kan worden de weg in te slaan waartoe hij in deze wereld is. Zodat van alle richtingen de mensen kunnen toestromen naar het ene doel, de plaats waar God is te vinden. Op alle wegen wordt het leven gerealiseerd. Dit boek toont slechts de betekenis aan van het gáán van de weg naar het wezenlijke. Iedereen heeft dan slechts in te vullen wat betrekking heeft op zijn weg om die met vreugde en overtuiging te kunnen inslaan.

Het oude joodse weten was de kennis van de Bijbel als schepping. Onder het begrip Bijbel kende men toen uiteraard slechts het Oude Testament. Waar dus in dit boek over Bijbel wordt gesproken, is uitsluitend het Oude Testament bedoeld. Bovendien baseerde dit weten zich met name op dat wat als het grondleggende, als het kernverhaal van de Bijbel, werd beschouwd. Juist dit kernverhaal werd als een schepping geweten. Het wordt gevormd door de eerste vijf boeken, de zogenaamde Pentateuch. Daar ik de weg van het oude weten volg baseert dus ook het in dit boek medegedeelde zich met name op de Pentateuch, hoewel ik gemakshalve meestal toch het woord Bijbel, dat op het gehele complex betrekking heeft, blijf gebruiken.

Er wordt in dit boek herhaaldelijk verwezen naar bepaalde plaatsen in de Bijbel zonder deze verder te citeren. Het boek zou namelijk te omvangrijk zijn geworden als alle behandelde plaatsen in extenso zouden zijn opgenomen. Een praktische raad aan de niet zo met de Bijbel

vertrouwde lezers is daarom deze plaatsen eveneens door te lezen en vooral ook om de tekst steeds bij de hand te hebben.

Voor dit in het Nederlands geschreven boek is in het algemeen voor de vertalingen van de enkele geciteerde stukken de tekst gevolgd van de Nieuwe Vertaling van het Nederlandsch Bijbelgenootschap. Iedere vertaling heeft, hoe dan ook, principiële gebreken. Uit dit boek zal blijken dat vertalingen eigenlijk voor het begrijpen van het wezenlijke uitgesloten zijn en dat de benadering daarom dan ook op geheel andere wijze plaats vindt. De vertaling speelt dus in dit geval praktisch geen rol. Zij is dan slechts een verstaanbaar medium dat het mogelijk maakt om met de oorspronkelijke tekst in contact te treden. En dan doet het al dan niet juist zijn van een vertaling minder ter zake. De lezer kan zich dus even goed van iedere andere vertaling bedienen. Dit boek gaat namelijk uit van de oorspronkelijke tekst van de Bijbel, zoals deze in het Hebreeuws bestaat. Van de Hebreeuwse tekst is het bijzondere, dat hij door alle tijden heen ongewijzigd is gebleven. Dit heeft niet slechts betrekking op de strekking en de gebruikte woorden, doch geldt bovendien voor iedere letter. Daarbij ontmoet men het voor alle andere geschriften ongekende verschijnsel dat zelfs zogenaamd fout geschreven woorden in de 'foute' schrijfwijze blijven bestaan, dat zichtbaar overtollige letters niet worden geschraapt en dat onmiskenbaar missende letters niet worden ingevoegd, dat sommige letters zonder enige voor de lezer blijkende reden midden in de tekst heel groot of heel klein zijn geschreven, midden in een woord vaak, dat er ineens letters op hun kop staan, etc. Dit feit toont reeds aan dat hier iets heel bijzonders met die letters het geval is, dat zij een geheel andere functie mede moeten vervullen naast die van het vormen van een woord. Anders zou in de loop der vele eeuwen een en ander reeds lang zijn veranderd, 'verbeterd'. In vertalingen kunnen deze facetten natuurlijk onmogelijk blijken. Wij zullen daarom een geheel andere weg dan die van de vertaling volgen om de lezer met de bedoeling van deze oorspronkelijke tekst vertrouwd te maken.

Hetzelfde geldt voor de wijze waarop de uitspraak van de Hebreeuwse woorden is weergegeven. Ik heb in het algemeen de in vertalingen meest voorkomende weergave gekozen. Want ook hier speelt een en

ander geen rol omdat de wijze van benadering niets heeft uit te staan met deze of gene uitspraak of schrijfwijze in het Nederlands¹.

Het begrip overlevering heb ik in de tekst niet nader gespecificeerd. Het zal de meeste lezers onverschillig laten onbekende namen van gebruikte bronnen vermeld te zien. De namen zeggen niets en werken vermoeiend. Als bronnen heb ik die gekozen waarvan menselijkerwijs vaststaat dat zij uit de oudheid stammen. Bovendien heb ik bij voorkeur zulke bronnen gebruikt en zulke gegevens daaruit besproken die bij de enigszins op dit gebied georiënteerde of gespecialiseerde lezer vrij algemene bekendheid genieten, zodat hij ook zonder bronvermelding zal weten waar zij vandaan komen. Ik heb in dit boek vermeden minder bekende bronnen te gebruiken. De meeste van de gebruikte bronnen zijn zelfs in vertalingen bekend. De geïnteresseerde lezer kan in een register achter in het boek de voornaamste gebruikte bronnen terugvinden evenals een beperkte bibliografie, bevattende de belangrijkste gepubliceerde algemene bronnen op dit gebied.

Ter wille van de continuïteit en de leesbaarheid van de tekst zijn verklarende noten of noten die iets dieper op het onderwerp ingaan, eveneens achterin het boek onder het hoofd 'noten en aantekeningen' geplaatst.

Ten slotte zal een uitgebreid trefwoordenregister de lezer helpen de verschillende plaatsen waar een bepaald onderwerp is behandeld met elkaar te vergelijken. Heel vaak zal deze vergelijking het inzicht in de diverse onderwerpen kunnen verdiepen.

Het was uiterst moeilijk een verantwoorde vorm te vinden waarin de stof kon worden weergegeven. Het betrof immers een volkomen nieuw gebied, er waren nagenoeg geen aanknopingspunten met de lezer reeds bekende onderwerpen, er kon niet worden verwezen naar bestaande literatuur. Een voor de moderne mens begrijpelijke termi-

1 Zonder dat het dus hier verder ter zake doet, zij slechts vermeld dat de 'sh' in de weergave der Hebreeuwse woorden uitgesproken dient te worden als de Duitse 'sch' en de 'g' als de Duitse 'g'. Dit, om de woorden althans niet fout uit te spreken. Doch nogmaals: de lezer zal zien op welk een verrassende wijze de oorspronkelijke tekst kan worden benaderd. Hij zal dit boek daarom gemakkelijk en zonder enig bezwaar evenals ieder ander boek kunnen lezen, ook zonder enige kennis van het Hebreeuws.

nologie was op dit gebied evenmin aanwezig. Ik voelde mij daarom als iemand uit deze moderne tijd die het huidige natuurwetenschappelijke en maatschappelijke wereldbeeld moest uitleggen aan een Egyptenaar uit de tijd der Pharao's. Hoe moest ik beginnen, hoe moest ik de heden ten dage zelfs aan middelbare scholieren bekende termen omschrijven opdat de oude Egyptenaar mij niet zou misverstaan. Hoe te spreken over de beginselen van de atoomstructuur, van de scheikunde, van de moderne wiskunde, van de economische structuur, als ik naar niets van het oude Egyptische wereldbeeld zou kunnen verwijzen.

De vergelijking is niet overdreven, de afstand is minstens zo groot. Vooral het gevaar misverstaan te worden doemde onder het schrijven steeds weer op. Want niets is funester dan de voorbarige conclusie van de lezer die daarmee onjuist verband legt met hem uit zijn wereld reeds bekende begrippen. Is eenmaal zulk een verkeerd verband gelegd dan blijft de lezer in foutieve richting verder denken. Daarom heb ik de te bespreken materie steeds weer heel voorzichtig, op het eerste gezicht misschien wat wijdlopig, benaderd. Om dezelfde redenen verviel ik op sommige punten noodzakelijkerwijs in herhalingen. Ook heb ik vaak door nader verklarende tussenzinnetjes of tussenvoegsels, die de indruk kunnen wekken van onnodige, irriterende herhalingen, trachten te voorkomen dat men bij zichzelf verkeerde voorstellingen ging opbouwen. Het gevaar voor misverstaan leek mij, gezien deze nieuwe, explosieve materie ernstiger dan het risico door wijdlopigheid en wellicht voor sommigen onnodige en dus hinderlijke herhalingen, te irriteren. Natuurlijk kon ik deze voorzieningen niet overal toepassen. Ik hoop echter dat de lezer juist door de gevolgde vorm van de uiteenzettingen al te snelle vergelijkingen zal vermijden. Om die reden adviseer ik de lezer ook dringend de volgorde van dit boek in acht te nemen. Overgeslagen passages of hoofdstukken zullen de rest onbegrijpelijk kunnen maken, of wat nog erger is, tot misverstaan aanleiding kunnen geven.

Ik stond ook voor het alternatief of dit eerste, algemeen inleidende boek, een zuiver wetenschappelijk karakter moest dragen, bestemd voor een zeer beperkte kring van belangstellenden, ofwel dat het door een populairwetenschappelijk karakter zoveel mogelijk lezers moest

kunnen bereiken. Aan beide uitersten kleefden vele bezwaren. Ik heb daarom getracht een middenweg te bewandelen. De dieper zoekende wetenschappelijke lezer zal onnoemelijk veel nieuwe, verrassende stof vinden en de algemeen geïnteresseerde zal het boek gemakkelijk kunnen lezen en niettemin de diepe betekenis van dit hervonden wereldbeeld aanvoelen. Het zal hem zeker niet onberoerd laten.

Zeer bewust heb ik in dit boek vermeden om door pathetische taal de lezer in een bepaalde gewenste stemming te brengen. Ik heb mij in het taalgebruik, in navolging van oude commentatoren op dit gebied, met opzet beperkt tot de meest sobere, simpele, algemeen begrijpelijke, voor geen tweeërlei uitleg vatbare woordkeus. De feiten moeten spreken, de woorden mogen alleen de weg erheen banen. Dit houdt in dat ik ook literair wellicht mooi klinkende speculatieve vaagheden, die naar alle kanten kunnen worden uitgeduid, angstvallig uit de weg ben gegaan. De medegedeelde feiten, de wonderen die spreken uit de schepping 'Bijbel' moeten de pathos opwekken en het gevoel geven iets zeer bijzonders ontmoet te hebben.

Het leek mij noodzakelijk deze verantwoording over de in dit boek gebezigde uitdrukingsvorm eveneens in dit voorwoord te geven opdat een en ander niet zou worden misverstaan. Het onderwerp is te belangrijk en ik meen dat de inhoud van dit boek het beste kan spreken via de meest simpele vorm. De lezer is dan in staat bij zichzelf die gevoelens te laten groeien die bij zijn persoonlijkheid en bij zijn plaats in deze wereld behoren. Zo zal hij dan ook zijn eigen weg vinden. Dit wens ik hem toe.

Genève, augustus 1963

F. Weinreb

DEEL I

HEELAL VAN HET
WOORD

HOOFDSTUK I

HET TELLEN TOT VIER

Het scheppingsverhaal in de Bijbel is voor velen een verhaal vol problemen. Als voorbeeld voor onze wijze van benaderen heb ik mede daarom dit verhaal, voorkomende in de eerste twee hoofdstukken van de Bijbel, gekozen.

Daarbij zal ik natuurwetenschappelijke en historische maatstaven vooreerst buiten beschouwing laten. Ik wil beginnen met slechts waar te nemen wat er staat en pogen in het waargenomene enige orde te ontdekken. Een orde, een systeem, kan immers wijzen op de aanwezigheid van een bepaalde gedachte en kan ook aan die gedachte een vaste structuur geven.

Bij lezing valt dan direct op hoe het verhaal steeds een tegenstelling naar voren brengt door het noemen van de beide uitersten in een dualisme. Zo zijn er in het begin reeds hemel en aarde als twee uitersten. Dan volgt in ieder der zes dagen waarin de schepping zich volgens dat Bijbelverhaal afwikkelt opnieuw dit zich uiteten van een tegenstelling. De eerste dag is er die tussen licht en duisternis. De tweede dag wordt de scheiding gemaakt tussen wateren boven en wateren onder het uitspansel. De derde dag zien wij eerst een tegenover elkaar stellen van wateren en het droge en daarna, op diezelfde dag, wordt een tweedeling gecreëerd in het eerste leven, het plantenleven, waar zaadgevend en vruchtdragend gewas de tweehed representeren.

Dit principe zet zich voort in de vierde, vijfde en zesde dag. In de vierde dag is er het grote licht voor de dag en het kleine voor de nacht. De vijfde dag staan tegenover elkaar het leven van de vogels, vliegende langs het uitspansel, in de richting van de wateren van boven het uitspansel, en

het leven van de dieren in de wateren van beneden het uitspansel. En ten slotte op de zesde dag komt als eerste uiting van de tegenstelling naar voren die tussen het vee en de wilde dieren, terwijl op diezelfde zesde dag een tweede creatie plaatsvindt, die van de mens, waarbij het dualisme zich uit in de verschijning van de vrouw tegenover de man.

Reeds een oppervlakkige kennisneming van de inhoud van het scheppingsverhaal, waarbij wij ons voorlopig bepaalden tot het eerste hoofdstuk van Genesis, vestigt de indruk dat de schepping eigenlijk tegelijkertijd voorstelt de vorming van een tweeheid in ieder der onderdelen.

Door deze creatie van een tweeheid heen komt dan tevens, eerst nog onuitgesproken doch daarna duidelijker genoemd, een ander dualisme naar voren, en wel dat van mannelijk en vrouwelijk. Bij de planten moet het er reeds zijn, bij de dieren komt het de vijfde dag duidelijker tot uiting in het 'weest vruchtbaar, wordt talrijk' en bij de mens wordt het als een bepalend beginsel naar voren gebracht.

Dit beginsel van tweeheid blijkt echter zich nog verder en dieper in het scheppingsverhaal uit te strekken. Om dit te ontdekken moet men het materiaal rangschikken in een systeem dat uit het verhaal zelf naar voren komt.

De eerste dag is er dus het licht en de scheiding tussen licht en duisternis. Wij zien dat het verhaal terugkomt op licht en duisternis in de vierde dag als de lichten, zon, maan en sterren tot taak krijgen licht en duisternis te scheiden.

De tweede dag wordt de scheiding vermeld tussen de wateren boven en beneden het uitspansel. Deze scheiding komt voor het eerst weer ter sprake in de vijfde dag als er leven komt in de richting van de wateren boven het uitspansel en in het water beneden het uitspansel.

De derde dag ziet men, in tegenstelling tot de beide voorafgaande dagen twee nadrukkelijk afzonderlijk genoemde scheppingen op dezelfde dag. De zesde dag wordt na de derde weer gekenmerkt door twee verschillende soorten scheppingen op die ene dag. Tevens kan men, om het voorlopig in onze waarnemingen simpel te houden, de gebeurtenissen van het eerste deel van de derde dag zien als een schep-

pen van voorwaarden voor het leven in het algemeen op de aarde, terwijl in het tweede deel van de derde dag de eerste verschijnselen van dit leven vorm krijgen. De zesde dag is een parallelliteit te bespeuren in die zin dat in het eerste deel van die dag de biologische voorwaarden voor het mensenbestaan op de aarde worden gecreëerd, waarna in het tweede deel van de zesde dag de mens als levend wezen verschijnt.

Er is dus ontegenzeggelijk een samenhang tussen de eerste en de vierde, de tweede en de vijfde en ten slotte tussen de derde en de zesde dag. Waarbij de vierde, vijfde en zesde dag een zekere uitwerking, concretisering en detaillering voorstellen van de verschijnselen in resp. de eerste, tweede en derde dag. Er bestaan dus eigenlijk twee, op boven beschreven wijze samenhangende groepen van drie dagen, de groep van de eerste drie dagen en die van de tweede drie dagen.

Laat ons, ter wille van de overzichtelijkheid, de geconstateerde samenhangen in een schema plaatsen.

1e DAG:
licht
duisternis

4e DAG:
zon
maan en sterren

2e DAG:
wateren boven
wateren beneden

5e DAG:
leven naar wateren boven
leven naar wateren beneden

3e DAG:
a.
water *biologische voorwaarden*
land *voor leven in het algemeen*

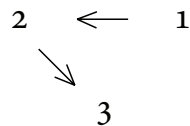
6e DAG:
a.
vee *biologische voorwaarden*
wilde dieren *voor leven mens in het bijzonder*

b.
zaadg. gewas *verschijnen*
vruchtdr. gewas *van leven*
in het algemeen

b.
man *verschijnen*
vrouw *van leven mens*
in het bijzonder

In dit schema en in de daaraan voorafgaande bespreking is alles met opzet zo summier mogelijk gehouden om bij deze eerste benadering vooral de grote lijnen te zien en om niet verward te geraken in nog niet te begrijpen details.

Het schema kan ook op andere wijze worden gegeven, waarbij de systematiek beter tot uitdrukking komt. Men kan dit doen door de eerste en vierde dag, die beide de lichtkant bespreken, rechts te plaatsen, de tweede en vijfde dag, die beide de waterkant bespreken, links, terwijl men dan de derde en zesde dag, die beide een dubbelheid vertonen, een plaats in het midden geeft. En daar de derde en zesde dag ieder voor zich een groep van drie dagen afsluiten worden zij lager geplaatst dan de beide daaraan voorafgaande dagen. Een en ander dus volgens het principe:

Het is een voorstellingswijze dienende ons gemak, vereenvoudigende ons inzicht. Men zou dit schema ook op andere wijze kunnen opzetten. Niettemin willen wij de hierboven aangegeven voorstellingswijze volgen voor het verdere onderzoek, temeer daar reeds in de oudheid dit zo werd gedaan en er geen logische of praktische redenen zijn om deze methode van voorstellen af te wijzen. Het schema wordt nu:

2e DAG

wateren boven
wateren beneden

1e DAG

licht
duisternis

3e DAG

a.

water *biolog. voorw. voor*
land *leven algemeen*

b.

zaadg. gewas *verschijnen*
vruchtdr. gewas *leven algemeen*

5e DAG

leven naar wateren boven
leven naar wateren beneden

4e DAG

zon
maan en sterren

6e DAG

a.

vee *biolog. voorw.*
wilde dieren *leven mens*

b.

man *verschijnen*
vrouw *leven mens*

In dit schema komt duidelijker tot uitdrukking hoe de vierde dag een soort projectie in een andere sfeer voorstelt van de eerste dag en hoe datzelfde zich voordoet bij de vijfde dag tegenover de tweede en bij de zesde dag tegenover de derde. En bovendien ziet men dan de vierde, vijfde en zesde dag tezamen als een herhaling na projectie in een andere sfeer van hetgeen de eerste, tweede en derde dag als geheel uitdrukten.

Eigenlijk kan men uit dit schema distilleren dat er in feite maar een ontwikkeling is van de eerste dag via de tweede naar de derde dag en dat datgene wat in de vierde, vijfde en zesde dag komt een soort verdere uitwerking is van hetgeen in de eerste drie dagen reeds werd vastgelegd.

Het beginsel van de tweehed komt dus nu op meer wijzen naar voren. Wij vonden het in het dualisme dat op iedere scheppingsdag tot

stand kwam, wij zagen het in het mannelijke tegenover het vrouwelijke dat zich door de eerstgenoemde tweeheid heen manifesteerde, wij ontmoetten de typische dubbelheid van de derde en de zesde dag, en wij constateerden ten slotte deze tweeheid in het tegenover elkaar staan van een licht- en een waterkant, resp. rechts en links in ons schema en in het feit van de tweemaal drie dagen, met de typische kenmerken ieder, waardoor zij eveneens een tweeheid vormden. De eerste drie dagen vormen tezamen een eenheid, een cyclus is ermee gereed gekomen; de tweede drie dagen, eveneens een cyclus vormende, deden zich voor als een soort projectie, detaillering, specialisering van de eerste drieheid. Men zou de tweede drie dagen, heel voorzichtig, ook kunnen zien als een verdere concretisering van de meer abstracte eerste drie dagen.

In ieder geval heeft onze eerste benadering van het scheppingsverhaal, hoe oppervlakkig zij ook was, een zekere systematiek kunnen vinden. Het verhaal wil dus blijkbaar meer vertellen dan alleen de volgorde der gebeurtenissen gedurende de zes dagen. Nauwelijks verborgen bezitten de mededelingen een zeer typische systematiek, in deze vluchtige ontmoeting reeds aanduidende dat zij zeer waarschijnlijk verder en dieper gaat.

Een van onze constateringingen betrof het feit dat bij het scheppingsschema het getal 'drie' een rol speelt in die zin dat met het vervuld zijn van de 'derde' in de reeks een eenheid voltooid is; dat daarmee iets klaar is. Bovendien ziet men dat er in deze een cyclus vormende drie dagen in beide gevallen vier scheppingsgebeurtenissen voorkomen. Voor iedere scheppingsdaad staat de formule 'en God zei', en deze formule komt dus, door het dubbele karakter van de derde en van de zesde dag, in ieder der beide drieheden viermaal voor. Bij de cyclus van de drie dagen behoren dus vier scheppingsdaden.

Nu weet men dat de Bijbel ook spreekt over drie aartsvaders, Abraham, Isaäk en Jakob. Met Jakob, de derde, is het verhaal der aartsvaders afgesloten. Tevens valt dan op, dat ook Jakob 'dubbel' is, evenals de derde in de cyclus van het scheppingsverhaal. Jakob is immers een tweelingbroer van Esau. En Jakob heeft zelfs tegelijkertijd twee namen, Jakob en Israël. Bovendien heeft hij twee op gelijk niveau staande vrouwen, Rachel en Lea, die ieder daarenboven nog een tweeheid vormen

met hun 'dienstmaagden' Bilha en Zilpa. Terwijl Abraham en Isaäk als eenlingen een rol spelen, wordt Jakob geboren in strijd, in tegenstelling met iemand anders. Een strijd die op het verhaal een beslissende invloed heeft.

Er is dus een duidelijke parallelliteit tussen de dubbelheid van de derde dag in ieder der beide cycli en die van de derde der aartsvaders. En met de derde blijkt in beide gevallen de cyclus voltooid te zijn.

Men kan echter meer van de in het scheppingsverhaal gevonden systematiek herontdekken in het verdere Bijbelverhaal. Ik zal mij tot slechts enkele voorbeelden beperken.

De eerste dag in de cycli van het scheppingsverhaal wordt gekenmerkt door de schepping van het licht, resp. de lichten. Nu is het opvallend dat in het verhaal van de eerste aartsvader zoveel wordt verteld over licht, vuur, hitte. Bij het zgn. 'verbond tussen de stukken' (Genesis 15), is er de nadruk op de 'rokende oven' en de 'vurige fakkel' aldaar. Abraham krijgt bezoek van de drie engelen als hij zit 'in de hitte van de dag' (Genesis 18). Voor Abraham speelt zich de vernietiging van Sodom af, met vuur (Genesis 18 en 19). Abraham moet zijn zoon Isaäk als offer brengen, met vuur (Genesis 22). In de mondelinge overlevering wordt verteld hoe Nimrod Abraham in een kalkoven liet werpen. Er is dus een sterk accent op licht, hitte, vuur, in het verhaal van Abraham, overeenkomende met de nadruk op het licht in de eerste dag van de cyclus van drie dagen.

Over de tweede aartsvader, Isaäk, is de Bijbel korter. Doch met grote nadruk uitgesponnen is het verhaal van de strijd met Abimelech over de putten, de bronnen, over het water dus (Genesis 26:16-33). En de tweede dag in de beide cycli van drie dagen in het scheppingsverhaal is de dag gekenmerkt door 'water'. Opvallend is zelfs hoe Abraham direct na de geboorte van Isaäk reeds even wrijving heeft met Abimelech over een bron, alsof het verschijnen van Isaäk onmiddellijk iets van water moet oproepen (Genesis 21:25-33). En ook als Isaäk zijn vrouw Rebekka voor het eerst ontmoet, komt hij uit de richting van een waterbron. Het schijnt voor het verhaal volkomen onbelangrijk te zijn, het doet zelfs vreemd aan, deze vermelding dat Isaäk net van een bron kwam. Niettemin, juist deze schijnbaar overbodige vermelding moet

tekenend zijn, nu zij spreekt van het komen uit de richting van het water. Isaäks enige activiteit — verder is Isaäk opvallend passief, een punt dat verder nog uitvoerig zal worden besproken — is die met de vier bronnen tegenover Abimelech.

De derde aartsvader, Jakob, heeft behalve de reeds vermelde typische dubbelheid, een grote activiteit, niet met vuur, noch met water, doch met de dingen uit de derde dag in de scheppingscycli. Jakob heeft te maken met de planten, de dieren en met het op zeer bijzondere wijze 'maken' van mensen. Men denke aan het gerecht van linzen, waarmee hij van Esau het eerstgeboorterecht koopt (Genesis 25:29-34), men denke aan de geschildte takken waarmee hij bij Laban de gevlekte dieren hoopt te verkrijgen (Genesis 30:25-43). Ik verwijs naar het geitenbokje waarmee hij de voor Esau bestemde zegen krijgt (Genesis 27), naar de dieren die hij bij Laban hoedt en maakt (Genesis 30:25-43), naar de dieren die hij met zoveel nadruk aan Esau als geschenk aanbiedt (Genesis 32:13-21 en Genesis 33:8-11). En bovendien speelt dus bij Jakob de mensschepping en het mensenconflict een grote rol. Hij vormt de twaalf stammen die verder in de Bijbel het verhaal dragen van de kinderen Israëls, hij heeft het man-vrouw-conflict met Rachel en Lea en hij ondergaat ten gevolge daarvan het Jozef-verhaal, het verhaal van de ontroofde en teruggevonden zoon.

Het gaat dus blijkbaar om een bepaald in de Bijbel verwerkt principe, dat inhoudt dat de eerste plaats in een cyclus te maken heeft met licht en met alles wat daarvan afgeleid kan worden, dat de tweede plaats te maken heeft met water en dat de derde plaats, die tevens de cyclus afsluit, een dubbel karakter draagt en te maken heeft met planten, dieren en de vorming van de mens. De nadruk en de parallelliteit zijn te sterk om aan toeval te denken. En dan heb ik hier, ter illustratie, alleen nog maar het verhaal van de drie aartsvaders als voorbeeld genomen.

Ik wees reeds op het samenvallen van de drie scheppingsdagen met vier scheppingsdaden, hoe iedere keer de cyclus van drie dagen, door het dubbele karakter van de derde dag, vier scheppingsgebeurtenissen bevat. De scheppingsdaden maken de dingen zichtbaar, brengen ze te-

voorschijn, geven vorm aan het principe. Daaraan parallel ziet men dat de drie aartsvaders tezamen vier vrouwen, de vier aartsmoeders, hebben. Het zijn Sara, Rebekka, Rachel en Lea, die de verdere geslachten tevoorschijn brengen, zichtbaar maken, vorm geven. Ook hier dus een drieheid die een vierheid bevat.

Deze hier uit het Bijbelverhaal gedistilleerde systematiek blijkt ook op terrein buiten de Bijbel bekend te zijn geweest. Ik wil ook dit punt met enige voorbeelden toelichten. Men weet dat in de oudheid de sterrenhemel werd verdeeld in de twaalf dierenriemtekens. Ook de uit de oudheid overgeleverde literatuur op grond van de Bijbel en over de Bijbel gebruikt deze indeling. Het is hier niet de plaats om in te gaan op de bedoeling en de namen van deze tekens. Ik wil hier slechts in verband met de hierboven gedane vaststelling van het dubbele karakter van de derde plaats in de systematiek erop wijzen dat het derde teken van de dierenriem de naam Gemini, dus Tweelingen, draagt. De naam van dat teken valt dus samen met de dubbelheid van de derde scheppingsdag en met de dubbelheid van de derde aartsvader, die een tweeling is. Er bestond dus zeer blijkbaar een weten, gebaseerd op een vaste systematiek, die inhield dat de 'drie' steeds het karakter van dubbelheid heeft.

Een ander voorbeeld: de eerste dag van de schepping heeft te maken met licht, zo ook de eerste aartsvader. De eerste dag nu van de week heeft uit de oudheid de naam meegekregen van *zondag*. De tweede scheppingsdag stond in verband met water, evenals het verhaal van de tweede aartsvader. De tweede dag van de week kreeg de naam *maandag* mee. De maan nu heeft volgens het uit de oudheid overgeleverde weten te maken met water. Het bewijs voor deze samenhang zal in het vervolg van het verhaal herhaaldelijk naar voren komen. Het gaat dieper dan de eveneens blijkende samenhang tussen maan en de waterstanden en dan het koude karakter van de maan tegenover het hete van de zon.

De namen van de eerste twee dagen van de week kwamen dus voort uit kennis van de systematiek zoals die hier ook werd beschreven. De namen van de andere dagen van de week blijven hier buiten beschouwing; het ging slechts om een enkele illustratie uit gebieden die buiten de Bijbel liggen.